

BÁLINT PÉTER

Kass Jánosról, az elfogultság hangján

Körbe nőtte írásztalomat a múlt megannyi relikviája –; noha cseppet sem zavar, ha kedvelt tárgyaim és vallatóra fogott könyveim a kezem ügyében vannak, a trehányáságnak van egy bizonyos foka, amelyet már magam sem viselek el mormogás nélkül.

Az asztallapon előttem, az éppen készülő esszéim és regényeim kéziratai, fedelükön megszámozott vonalas iskolai füzetek; számos nagyméretű lap, rajtuk a nyomtatott szövegekkel és a bennük végzett javításokkal; s egy harmadik halomban mindenféle papírcsíkokkal teletűzdelt kötetek állnak. Oldalt egy szilvás szilkében tollaim és ceruzáim; egy Gulyás Pál lenyomatból fotók és képeslapok kandikálnak ki, rajtuk egy-egy költő, festő, anyai ágon való felmenőim arcképe. Az asztal lábánál, Gide és Montherlant, Rousseau és Wilde egy-egy kötete hever kinyitva, az önéletrajzról szóló írásomhoz használok e szövegeket, mellettük pedig egy vaskos paksamétán akad meg a tekintetem. Ahogy odébb csúsztatom lábammal az almazöld kartont, mintha útban lenne, vagy elterelné figyelmemet írásom tárgyáról: önmagamról, a mappából Kass János kalligrafikusan rajzolt betűivel hozzám írott levelei, s azokhoz mellékelte rajzai, bélyegei, fényképfelvételei és kiállításra szóló meghívói csúsznak a földre.

Hirtelenjében elszégyeltem magam trehányáságom miatt, s hogy zavaromat palástoljam, fölveszem a legfelső irkát, és mint akinek egyéb dolga sincs, böngészni kezdem: „Kedves Péter! Húsvétra akartam elküldeni –, de húsvét után lett belőle! Sikerült szerezni egy kötetet és te kaptál belőle senki más! Most gyorsan küldöm (...) Kass János, a kötet 100/2. tehát a 2. példány” (A Tandi-féle Kass-levelek szegedi kiadásáról van szó). Ez a meghitt és bensőséges hangvétel, s a levél írójának a fülemben echózó bársonyos hangja, eszembe juttatja, hogy éppen tíz esztendővel ezelőtt, a debreceni irodalmi napokon ismertem meg „Janót”, ahogy közvetlen barátai hívják. Ez a beszéd közben a csöndnek méltóságot és fontosságot, a kimondott szóval egyenértékű jelentést és érzelmi hangsúlyt adó hang, belém ivódott az idők során, s valahányszor felhangzott a telefonkagylóban, életem idézte azt a fajta jellembeli nemességet, érzékenységet, nyíltságot és ragaszkodást, ami Janó egész lényét jellemzi. Ez a hang, mely az elmúlt esztendőkből annyi törődéssel és érdeklődéssel lengett körül, múlhatatlan hálát fakasztott bennem gazdája iránt, amiért szívósságával kitüntettet; kivételezett velem, ha rajzok ajándékozásáról vagy bölcs tanácsok osztásáról volt szó; termékeny párbeszédre ösztökélt, ha valamelyikünk feje fölött összecsaptak a hullámok. Oly magától értetődően tárcsáztam Janó telefonszámát, este tíz óra felé is, ha erős késztetést éreztem arra, hogy kiöntsem a lelkem, kiürítsem a szívem, mintha nemzedéktársak volnánk, akik egy közös nyelvet beszélnek.

Az egyik levél után olvastam a másikat, s mivel nem szedtem időrendi sorba őket – az magyarázza restségemet, hogy a rendezetlenség a baráti párbeszéd folytonosságát és

spontaneitását jelzi, ugyanakkor az „iratrendezéssel” cseppet sem volt kedvem lezárni visszonyunkat –, az elmúlt tíz év legkülönbözőbb időintervallumából keltenek életre emlékeket. Nem hagyhatom szó nélkül, hogy miközben író társaim többsége rest volt tollat ragadni, hogy levelet írjon, rest volt a fogalmazás idejére kettesben maradni velem, hogy a levélírás és – várás csodáját együtt éljük át, Janót tengernyi elfoglaltsága és vállalt kötelessége, minden bizonnyal mások irányában való elkötelezettsége ellenére is fogta a tollát és a maga sajátosan rajzolt betűivel, az általa tervezett bélyegeivel igyekezett meglepetést okozni. Levelei azt bizonyítják, hogy bárhonnán és bármikor képes volt mentőövet dobni a gondokban fuldoklóknak, a csapdából való kilábalásban már alig reménykedőnek. Némelykor az volt a benyomásom, hogy rendkívüli képességeinek köszönhetően megérezte mily’ elementáris szüksége van a címzettnek a vigasztalására, hiszen a legváratlanabb pillanatban küldte követségbe levélíró-énjét, hogy az elviselhetetlenül magára maradt barát ne szenvedjen hiányt biztatásban, baráti ölelésben. *„Hotel le Pignonnet, 6/7/97 Kedves Péter! Az utazás, indulás előtti napon kaptam meg leveled! – Innen válaszolok Aix-ből. Franciául kellene írni, de ez nekem nehezen megy – így a válaszom az, hogy 15-e után otthon hívni foglak, Yourcenar kiállítás ügyében is! Valamint, – az őszi tennivalókat megbeszélni jó volna, – személyesen, – nemcsak vágatva, – de elmélkedve is!”*

S hogy Janónál az „elmélkedésre” való vágyakozás hangsúlyozása nem csupán az önsajnáltatás, az elfoglaltsággal hivatkozás, az önnön fontosságára utalás hiú gesztusából fakadt, miként az „el vagyok havazva” randa és magyartalan, amolyan „pesties” szólással magukat illegetőknél tetten érhető, azt maga igazolta hosszas, már-már ráérős beszélgetéseivel.

*

Valahányszor Kass János szülővárosát idézem magam elé (onnan írott levelei, a Kass névvel fémjelzett galéria, s az általa egyre nagyobb rendszerességgel publikált „kortárs leveleiből” áradó múltidézési kapcsán), mindig Juhász Gyula és Gulácsy Lajos barátsága rémlik föl emlékezetemben. Ezt a viszonyt a lét és nemlét mezsgyéjén, a valóság és Nankonxipán határán álló, reneszánsz lelkületű festő-zsenihez írott Juhász-vers avatja különlegessé és egyben tanulmányozásra méltóvá. Juhász verssé vált vallomása, nem is oly rég egy másik, eladdig előttem ismeretlen vallomással, a Szabó Lőrincével egészült ki bennem –; a *Találkozások Juhász Gyulával* című megrendítő és szívbe markoló írás, kerék történeté formálta bennem e triászról szerzett ismereteimet. Erről a friss Szabó Lőrinc olvasmányélményről persze nem beszéltem Janónak, mert az a fajta művész – oly sokakkal ellentétben –, aki nemhogy dicsekedne bármilyen jellegű betegségével, mint mondjuk Füst Milán, egyenesen szegyélli még a náthát is, amely elveszi erejét és figyelmét az alkotástól. Azt sem említettem neki, valamifajta rosszul értelmezett szeméremből, tapintatból, hogy amilyen rajongással csodáltam kamaszként Gulácsyt a maga teremtette meseszerű világért, éppoly elfogultsággal szeretem a Kass-féle világot is: mesterségbeli pontosságával és következetességével, emberszeretetével és életderűjével, lírai ihletettségével és bartóki tisztaságával együtt, hiszen ez a világ annyi más kortársának őszintétlenségével, „csináltságával” és mohó sikersóvárgásával ellentétben megőrizte érintetlenségét. Óh, kit érdekelnek az ellentábor felkent és önmagukat csalhatatlannak hívó ideológusai, akik avíttnak, mesterkéltnek és „artistikusnak” bélyegezték a Kass-nemzedék szakmai igényességét, művészi letisztultságát, megalkuvást nem ismerő kitartását!

Tanúja lehettem annak is, hogy szülővárosának meghatározó egyéniségei milyen szeretettel viszonyozták a korábban Janótól kapott szeretetet és figyelmisséget. A hetvenedik születésnapjára rendezett életmű kiállításon zsúfolásig megtelt szegediekkel, s persze más városbeliekkel is, a rajzaival és színpadi díszleteivel, szobraival és hírességek kézírásával ellátott fejeivel „felékesített” terem, melyben Gregor József énekelt. Tudjuk jól, ha az ember szívbeli „ajándékot” kíván átnyújtani az általa bensőségesen szeretett és tisztelt társnak, szándéka angyali áldással párosul. A Gundel étteremben pedig (ahol a családi köteleknek köszönhetően, az egykoron híres Kass-szálló tulajdonosai utódának készítettek különleges étkeket), a Gregor-féle humor olyasfajta életmámmal és öniróniával társult, hogy az egyébként is nehezen definiálható időt: az ötven, hetven, száz esztendő mutassá tette, s egyértelműsítette az ember elvitathatatlan jogát a biblikus korhoz. Kettejük anekdotázása, az előljárókat telibe találó csipkelődésén, és a Tömörkények, Mórák lejegyezte örökség fölötti évelődésén is átsütő lokálpatriotizmusa jól érzékeltette, hogy a tájhaza iránti ragaszkodás elévülhetetlen.

*

A nekem küldött rajzok emlékezetembe idézik az ezerkilencszázkilencvenhetes baseli ösztöndíjas nyaramat, amikor is éppen Janó budai lakásából indultam útnak hajnalban, hogy egy hónapig tanulmányozzam a mifelénk alig ismert, franciául író svájci Jacques Chessex regényeit. Janó az indulás előtti este felhívta a Lausanne és Genf közötti szőlőhegyen lakó barátját, és pátfogását kérte, épp azzal a gesztussal, ahogy évszázadokkal korábban kérték a civis város professzorai peregrinus diákjaik számára a híres európai teológiai fakultások dékánjainak és a vidéki parókiák egyszerű pásztorainak a pátfogását. Csak a sok szempontból rendkívüli pátfogómhoz érkezésemet követő napokban tudtam fölfogni, hogy hová is kerültem valójában. Vendéglátóm, a Léman-tó északi partjánál emelkedő hegyoldalon: Bougy-Villars-ban épített több szintes házat, melynek tágas folyosóin, az emeletekre vívó lépcsőfeljárójában és az impozáns méretű szobafalakon: festményekből, grafikákból és szobrokból álló gyűjteményt állított ki. Igazán nagy értékű képet csupán egyetlen egyet birtokolt: Picasso galambjának egy változatát (néhány ritkaság számba menő keleti fa- és kőszobor, magyar festő műve és tengernyi irigylésre méltó képzőművészeti album társaságában). Az elfogódottságom még inkább nőtt, amikor fölfedeztem a hálószobám ablakából nyíló, nem mindennapi kilátást, az elhúzott függönyök látni engedték az egyetemi éveim szerelemittas állapotát idéző Vajda-vers Mont Blanc hegyének hófödte csúcsát. Kinyitván az ablaktáblát, a hegyoldal lefelé futó lejtőjén, kőhajításnyira lakott tőlem az alsó szomszédságban, a megannyi örökérvényű filmélményemet nyújtó Truffot; ott tartózkodásom alatt egyszer láttam is a szőlőlugasok között sétálni a zárkózottan élő filmes legendát. Persze hogy elragadtatott hangvételben számoltam be minderről Janónak.

Vendéglátóm leplezetlen rajongása hívta föl a figyelmemet arra a szeretetre, tiszteltetre, nagyrabecsülésre, melyben Janót és feleségét, a textiles Hajnal Gabriellát részeltetik Svájcban és Franciaországban. Ez magyarázza azt a tényt, hogy a dúsgazdag idegen, két Kass-rajz fejében egy hétig látott vendégül. A Genfben és számomra más elérhetetlen fényűző üdülőtelepeken tett kirándulások, a közeli borpincékben való poharazások, az életre nevelést szolgáló ingyenes tanácsok mellett, máig hálás vagyok neki azért is, hogy elvetélt piktor létemre, sikerült rávennie egy „magángyűjtemény” létrehozására. Ennek

a kollekciónak az első káprázatosan gyönyörű darabjai éppen Janó bibliai tematikájú sorozatához, a Mózeshez, a Szent Ferenchez és a Bartók Kék szakállújához készített vázlatok voltak. Janó vázlatok értették meg velem, hogy a grafikusnak éppoly természetű napi foglalatosság a vázlatok készítése, mint írónak a naplóiírás: ahogy erről egy másik esszében már írtam. Talán csak azt érdemes újra megemlíteni, hogy a lapok százain végigrajzolt elem és motívum, az ismétlés törvényszerűsége szerint a letisztuláshoz, a kapcsolat-teremtések variálásához, ekként egy nagyobb összefüggésbe ágyazott „történetmondást” eredményez. A Kass képviselte „mesterségbeli tudás”: a tehetség szüntelen próbára tevése és munkába fogása révén érhető el, ezt sem ártana észbe vésnie a fiatalabb nemzedék türelmetlen képviselőinek. Többek között ezért a belső és szellemi igényességért, folyamatos és tudatos önépítkezésért, állhatatos kitartásért, korábbi mesterek és az alkotás iránt érzett tiszteletért csodálhatjuk Kass Jánost és mára halhatatlanná vált nemzedékét.

*

Megadatott számomra az a kegy, hogy a kilencvenes évek második felében, amikor különböző okok miatt Janó már nem igen bízott korábbi galériáiban, s nem szívesen engedett be senkit sem a műtermébe, át- és összerendezhettem több évtizedes vázlatait, rajzait, melyek hatalmas mappákban szunnyadtak a speciálisan grafikusoknak készített vasszekrények fiókjában. Szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy felépíthettem magamban egy „életművet”, amely persze már másként és máshogyan felépítve létezett tőlem függetlenül is, de bennem ettől kezdve úgy élt a Kass-mű, ahogy egy életmű kiállításaként berendeztem Janó lakásában és emlékezetemben.

Ne hallgassam el, Janó gyakorta odaült mellém, rácsodálkozott az évek-évtizedek múltán rejtekükből előbújt rajzaira, melyekről azt hitte, azt gondolta: rég az enyészet martalékává váltak, s most, hogy viszontláthatta néhányukat, a múlt vált jelenvalósággá, azzal a tudással együtt, melyet az egyes vázlatok rajzolása révén szerzett, mialatt a mű elnyerte végleges formáját. Emlékszem egy gyönyörű Hincz-rajzra is rábukkantunk, amelyik megdobogtatta a szívemet, s izgalomunk közben közösen idéztük föl a svájci barátunknál lévő Hincz-művet, aminek az volt az érdekessége, hogy a festő, talán a pénz, vagy a szükséges eszközök hiányának köszönhetően, a farostlemez mindkét oldalára festett. Máskor Reich-rajzok és Gross próbanyomatok kerültek elő, s éppen Janó hozzájuk fűzött kommentárjain keresztül ismerhettem meg az Új Írásnál töltött szakmai tevékenységét és a barátairól kialakított véleményét.

E felfedező kirándulásaink során Janó mindegyre beszélt a maga megfontolt módján; mesélt az ötvenes-hatvanas évekről, az élő és a régóta Hadész-birodalmában nyugvó kortársairól: festőkről, szobrászokról, keramikusokról, zenészekről, írókról, fotósokról, tiszta szívű és romlott jellemű zsenikről, méltánytalanul elfeledettekről és alantas játszmáik okán nehezen feledhetőkről. A nemzeti Pantheon számos jeles és hírhedtté vált személyisége megelevenedett –; áhítatos hallgatásom idején *dèja vu* érzésem támadt, nem egyszer kerültem ugyanis zavarba a nevek említésekor, hiszen amiként Szentkuthy történeteiben a Tóni nekem Szerb Antalt, a Pista nekem Vas Istvánt és Örkényt jelentette, a Kass-féle múltidézésben a Karcsik: Makk Károlyt és Reich Károlyt elevenítették meg. Mindkét barátomtól olyan neveket hallottam, akikről az egyetemi szemeszterek alatt dolgozatot írtunk, vitatkoztunk, s ki-ki saját ízlése, neveltetése és élménye alapján foglalt állást a pörben.

Janó bármikor mondandója mitikus terébe idézett valakit, sosem gonoszkodott, ármánykodott vagy pletykált a másik ellenében; ha valakit jellemgyöngesége, esetleg helytelennek vélt tettei okán bírált, iparkodott a tényekre hagyatkozni és elfogulatlan maradni. A Márai által gyakorta emlegetett „úriember” kategóriába tartozó alakja éppoly ritkaságszámba megy művészeti életünkben, mint a fehér holló. Meglehet, hogy ma már sokan értelmezni sem képesek ezt a fogalmat, annyiféle politikai szlogent, reklámfogást és sértő skatulyázást hallottunk az elmúlt másfél évtizedben.

Hadd említsem meg, most amikor ezt az emlékezés vagy önéletírás-félét rögzítve irkában, Vas István e verssorára bukkantam:

*„A művészet bennem legyőzte önmagát,
A hiúságot, a magakelletést, a kurvaságot” –,*

talán a vers címe : *Beethoven öregkora* és a szemlélődésem alanyául választott grafikus barátom visszaemlékezései okán, vagy talán a vers általam nagyra becsült szerzője és a háború után elsők között kiállító szintén grafikus feleség: Szántó Piroska okán, felrémlt emlékezetemben az a számtalan tanulságos történet, melyet Janó mesélt az ötvenes évekbeli főiskolás életéből. Ma már világosan látszik, hogy az elhíresült ötvenes években, amikor a régi nagyok és az újonnan éppen befutók, az érthetetlenül kegyvesztetté váltak és az új ígét hirdető politikusok kegyenceivé lettek egy akolba kényszerültek, s nem feltétlenül a: „viseljétek el egymást szeretetben” etikai parancs hatotta át együttlétüket, kevesen, fájdalmasan kevesen írhatták le, mondhatták el őszintén ezt a versbéli vallomást, a mester-séggel és magánemberi erkölcsökkel szembenező hitvallást. Ezek kevesek táborába tartozónak mondta barátom Pilinszkyt, Nemes Nagy Ágnes, Nagy Lászlót, Juhász Ferencet és Mészöly Miklóst, akiket feltétlenül tisztelt. Írjam le rögtön, a tisztelet nála leggyakrabban úgy tárgyiasult, hogy rajzokat, esetleg egész sorozatokat készített kedvelt írói műveihez, s ettől fogva az illusztráció oly fokú átváltozáson esett át, hogy a megszólított szöveg és a rajz eggyé lényegült a Kass tervezte kötet mitikus terében.

Olykor úgy belemerültünk e különleges műhelyrendezésbe és művészettörténeti kurzus jellegét öltő múltidézésbe, hogy még az ebédre is megfedekezünk. Egyszer a Janó lakásához közeli pénzügyőrök éttermébe ugrottunk át kora délután, ahol Makk Károly, Gál István és más hírességek kvaterkáztak egy pohár bor mellett; máskor a hűtőszekrényben őrzött készételekből falatoztunk. Janó nagy szeretettel és agglégények ügyességével tálalta föl a gáztűzhelyen átmelegített ételt, hol az „atelier” kellős közepén rögtönzött ebédlőasztalra, félresöpörve néhány albumot és éppen „satuba fogott” vázlatdarabot; hol meg a budai hegyekre néző teraszon szolgálta föl a harapnivalót egy fatálcán. S az efféle ritka alkalmat megragadva, a francia irodalomról beszélgettünk: örökké nyitott szelleme mindenfajta újdonságot befogadni kívánt, s nem lévén hiú és önhitt ember, a nála fiatalabbtól is természetesen fogadta akár az egyszerű, akár a körmönfont szövegmagyarázatokat. S hát persze, hogy az egyik közös nagy „szerelmünk”: Marguerite Yourcenar került a legtöbbszor szóba, neki személyes találkozás nyomán vált maradandó élményévé a finomlelkületű író, nekem többszöri párizsi és belga ösztöndíjam alatt szerzett olvasmányélményeim okán. Kilencvenhét novemberében a mifelénk nem kellő mértékben ismert íróőnének szenteltünk egy kiállítást, melynek anyagát a Janó által Londonban készí-

tett Yourcenar-fotók alkották; erre a rendkívüli alkalomra még Bruxelles-ből is ellátogattott a cívis városba a Yourcenar Alapítvány titkárnője.

*

Nem tagadhatom, hogy Janó közvetlensége ellenére, kétszer is meg kellett fontolnom szavaimat, mielőtt kimondtam volna őket, részben hogy bizonyos idő elteltével is méltó legyenek a figyelme, részben hogy folyton kiindulási vagy visszatérési pontot nyújtsak termékeny párbeszédünkhöz. Kass közvetlenségére mi sem jellemzőbb, minthogy az olykor korlátokat és előre nem sejthető buktatókat is rejtő mester-tanítvány viszonyt mindjárt barátságunk lelegején oldotta, s íróként fogadott el, akinek később is szeretettel tervezte kötetei borítóját és illusztrálta regényei szövegeit. Bátran állíthatom, hogy baráti kapcsolatunk fesztelenségét nem zavarta meg az a fajta kérdés, melyet Martin du Gard joggal vet föl Maumort-ja naplójában egy helyütt: „Hogyan is ismerhetnénk meg egymást? Soha nem mutatjuk magunkat olyannak, amilyenek vagyunk, és még magunk elől is elrejtjük valódi arcunkat”. Maumort rátapintott az elmúlt fél évszázad emberi kapcsolatainak egyik legneurálgikusabb pontjára, a másik előtti megnyílás és a befogadás kölcsönösségére, mely megannyi aspektusát felveti: a rejtekezés és szemérem, az álarc mögé bűvés és őszintétlenség, a bizalom és érzelemnyilvánítás, az önismeret és közlésvágy kérdésének. Ezekre a két fél közötti zavartalan közlekedést biztosító feltételekre úgy tudunk megfelelőképpen rátapintani, ha elménk ítélőszéke elé kényszerítjük tetteinket és bírálatainkat, s nem vagyunk restek elmarasztaló ítéletet hozni a saját pörünkben.

Nem tudom, hogy mit nyert Janó a velem folytatott párbeszédnek során, jómagam bizonyosságot szerezhettem arról, hogy bár az emberi értékek és az érdeklődés szempontjai is jelentősen változhatnak idővel, ellenben a hagyományos polgári erények őrzői és a meghaladni vélt alkotói elvek vallói nem lesznek feltétlenül maradiak, kevésbé tiszteletre méltók és szeretnivalók, mert nem akarnak a „korszerűség” az illékony természetű divat rabjává válni. S bár régtől fogva a „korszerűtlen elveket” vallók táborába tartozónak tudtam magam, Kass állhatatossága és következetessége megerősítette elhatározásom helyességébe vetett hitemet, bármennyire is iparkodtak elveim ellenkezőjéről meggyőzni oly sokan.

A megismerésről és a bonyolultan összetett folyamatról eszembe jut a *fényképezés*: Janó állandó jelleggel és mindenütt fotografálta környezetét és azokat az embereket, akik szűkebb vagy tágabb társaságában megfordultak, mondjuk a saját kiállításán vagy születésnapján, esetleg egy asztaltársaságban vagy irodalmi esten. Valljam meg őszintén, eleinte fonáknak hittem a helyzetet, hogy egy ismert, sőt elismert művész készít felvételeket kevésbé vagy alig ismert egyénekről, ahelyett, hogy maga állna modellt egy profi fényképész lencséje előtt, vagy hagyná magát megörökíttetni az utókor számára. Ismertem annyira, hogy tisztában legyek a ténnyel: egyáltalán nem szereti mórlikálni magát, nem szeret pózolni vagy álarcok mögé bújni, s láttam nem is egy elképesztően izgalmas fotót róla neves kortársak társaságában, mégis szokatlanul tűnt sokáig a „szerepcsere”. Majd azt gondoltam, hogy a levelezéshez hasonlóan kihalóban lévő műfajt: a fotókkal való dokumentálást igyekszik elvégezni, olykor talán mások helyett is, s teszi ezt úgy, mint minden általa végzett tevékenységet: nem kevés alázattal és buzgalommal. Egy idő után azt is megsejtettem, hogy elsősorban nem dokumentálni óhajt, miként az irodalmi újságok vagy múzeumok részére dolgozó fényképészek szokták kattogatni gépüket, noha élve a lehető-

ségekkel, valóban szívesen örökítette meg a „rendkívüli pillanatok”, melyekből bőven jutott neki osztályrészül. Sokáig azon a meggyőződésen voltam, hogy André Kertészhez s más jelentős fotográfusokhoz hasonlóan, a valóságglátásnak és – láttatásnak ezen a területén is szeretne „művészt” alkotni, de látván az általa készített „portrékat” és „életképeket”, megértettem, hogy sem Nadarral, sem másokkal nem akar versenyre kelni. Janót sokkal profánabb, mondhatni emberibb vágy ösztökélte fényképfelvételek készítésére: a fotózás révén akarta megismerni a másik embert, pontosan abban a „zárt erőtérben”, amelyről Roland Barthes írt: „a fényképezőgép lencséje előtt egyszerre vagyok az, akinek hiszem magam; akinek láttatni szeretném magam; az, akinek a fényképész hisz; és az, akit a fényképész művészetének bemutatására használ fel”. Nem véletlenül küldte meg az általa megörökített egyéneknek azokat a fotókat, melyeket megküldött, hiszen az elkészült féltucatnyi képből pontosan tudta: melyiken miféle szerepbe, álarcba bújt szemlélődésének alanya. Janó kezében sokkal hatásosabb fegyver volt a fényképezőgép, mint az írókéban a toll, mivel Barthes fölfogását a magáénak vallva, bizonyosságot adott a másik ember valós vagy rejtett szándékáról s hitelesítette azt a közeget, színházat, amelyikben a szerepét igyekezett eljátszani.

Nézegettem még egy darab ideig Kass fotográfiáit, melyek segítségemre voltak az ön-életrajz-írásról szóló dolgozatom fogalmazásában, hiszen éppúgy múltam egy-egy kiváltóságos pillanatát idézték elém, akár a tollamra toluló, agyamat delejező szavak.

KASS JÁNOS: SZENT DÁVID (1976)